

Статті

Роман РАДОВИЧ

**ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ
СПОРУДЖЕННЯМ ЖИТЛА НА ЗАХОДІ
ГАЛИЦЬКОЇ БОЙКІВЩИНИ
(за матеріалами Турківського
та Старосамбірського р-нів)**

Roman RADOVYCH. Rites and Customs Connected with Construction of Dwellings in the Western Part of Galician Boiko Land (after materials from regions of Turka and Stary Sambir).

В системі традиційної обрядовості українців помітне місце займає комплекс звичаїв, повір'їв та символічних дійств, пов'язаних із спорудженням нового житла (будівельна обрядовість). Ця сфера народних знань упродовж тривалого часу не була предметом спеціальних досліджень етнологів. Окремі звичаї, повір'я, фрагменти обрядів цього аспекту народної будівельної культури, дослідники народного будівництва принагідно фіксували ще з початку першої пол. XIX ст.¹ Сказане, у значній мірі, стосується і другої пол. XIX – серед. XX ст.² Більш систематичні дослідження почалися лишень в останні десятиліття XX

¹Lubicz-Czerwiński I. Okolica zadniestrzka między Stryjem i Lomnicą. Czyli opis ziemi, dawnych kłesk lub odmian tej okolicy.– Lwów, 1811.– S. 179-188; Б. а. Село Каменка Волоска // Галичанин: Литературный сборник.– 1862.– Кн. 1.– Вип. 1.– С. 98-121.

²Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці // Жите і Слово.– 1895.– Т. 3.– С. 71-76; Його ж. Село Мшанець Старосамбірського повіту // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка.– Львів, 1905.– Т. 70.– С. 6; Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 5 // Матеріали до українсько-руської етнології.– Львів, 1908.– Т. VII.– С. 217; Falkowski J. Północno-wschodnie pogranicze Guculszczyzny.– Lwów, 1938.– S. 35; Милорадович В. Житє бытє лубенского крестьянства // Українці / Народні вірування. Повір'я. Демонологія.– К., 1991.– С. 170-185; Sokalski V. Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym.– Lwów, 1899.– 496 s.; Симоненко І.Ф. Поселення, садиба та житло на Закарпатті // Матеріали з етнографії та художнього промислу.– К., 1956.– С. 89 та ін.

– на поч. XXI ст. У цей період побачили світ ряд тематичних публікацій чи окремих розділів у монографічних дослідженнях вітчизняних вчених, присвячених будівельній обрядовості Покуття, Поділля, Полісся, Півдня України, Карпатського регіону тощо³. Проте, вони також, здебільшого, відзначалися описовістю, фрагментарністю та мали вузько виражений локальний характер.

Нову сторінку у вивченні будівельної обрядовості та звичаєвості українців відкриває низка наукових праць сучасного українського вченого Романа Сілецького. На поліському, карпатському чи загальноукраїнському матеріалі автор розглядає окремі аспекти будівельних звичаїв та обрядів: вибір місця, будівельного матеріалу, “закупляння місця”, роль дитини, майстра у будівельних

³Гошко Ю., Федака П. Звичаї та вірування, пов'язані із спорудженням житлових та господарських будівель // Гошко Ю.Г., Кіщук Т.П., Могитич І.Р., Федака П.М. Народна архітектура Українських Карпат XV-XX ст. / АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т.Рильського. Львів. відділення.– К.: Наук. Думка, 1987.– С. 237-243; Гребінь І.Ф. Обряди пов'язані із будівництвом сільського житла // Поділля: Історико-етнографічне дослідження.– К.: Доля, 1994.– С. 243-250; Його ж. Домівка в системі звичаїв та уявлень // Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах.– Опішне: Українське Народознавство, 1999.– Кн. 2.– С. 57-64; Пригарін О. Будівельні обряди та звичаї Степової України: матеріали до семіотичної характеристики української хати // Народознавчі Зошити.– Львів, 2001.– № 3.– С. 486-493; Файник Т. Культурно-духовний аспект у вивченні народних традицій дерев'яного житлового будівництва в Українських Карпатах як потреба часу: здобутки, проблеми // Народознавчі Зошити.– Львів, 2001.– № 3.– С. 483-485; Ї ж. Традиційні погляди на особистість майстра-будівельника в Українських Карпатах (кін. XIX – поч. XX ст.) // Народознавчі Зошити.– Львів, 1999.– № 6.– С. 885-888; Ї ж. Житло та довкілля: будівельні традиції українців Карпат.– Львів, 2007.– С. 24-32, 158-161; Тарас Я. Технологія спорудження та будівельні традиції у побудові поліської хати від “закладщини” до “входщини” // Народознавчі Зошити.– Львів, 2001.– № 2.– С. 272-281; Його ж. Вибір місця та дерева для будівництва хати на Поліссі (На основі матеріалів поліських експедицій 1994-1995 рр. в Київській та Житомирській обл.) // Народознавчі Зошити.– Львів, 1996.– № 2.– С. 94-101; Сілецький Р. Звичаї та обряди у народному будівництві українців Карпат // Народознавчі Зошити.– Львів, 1995.– № 2.– С. 86-88; Його ж. Поставляю хату і кімнату // Берегиня.– 1992.– № 1.– С. 59-62; Федака П.М. Народне житло українців Закарпаття XVIII-XX століть.– Ужгород, 2005.– С. 298-303; Урбанович У. Традиційні вірування та звичаї, пов'язані з будівництвом житла на Покутті // Народна Творчість та Етнографія (далі – НТЕ).– К., 1987.– № 2.– С. 52-54.

звичаях та повір'ях, входи́ни, закла́дини, поминальні мотиви в будівельній обрядовості місцевого населення тощо. У роботах автора вперше в українській етнологічній науці застосовано аналітичний та системний підхід при вивченні цих явищ, проведено комплексний аналіз фактичного матеріалу з використанням основних методів сучасної історичної та етнологічної науки. Особливу увагу дослідник звертає на семантику явищ, їх місце у системі загальної обрядовості та звичаєвості, зв'язок з будівельною обрядовістю з поховальною, культом вшанування предків тощо⁴.

Метою пропонованої статті є спроба систематизації комплексу будівельних звичаїв та обрядів характерних для західної частини Галицької Бойківщини (на матеріалі Старосамбірського та Турківського р-нів), виділення їх загальних рис та локальної специфіки. У процесі роботи будуть залучені матеріали із рівнинної частини Старосамбірського району (бойківсько-підгірського пограниччя). Актуальність роботи визначається тим,

⁴Сілецький Р. Вибір будівельного матеріалу в українців (заборони, прикмети, звичаї, повір'я) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37. – Ч. 1. – С. 525-541; Його ж. Звичай “закупляння місця” у традиційній будівельній обрядовості українців // Етнічна культура українців. – Львів, 2006. – С. 186-197; Його ж. Майстер-будівельник у звичаях та повір'ях українців // Вісник Львівського університету. Секція історична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 523-542; Його ж. Дитина в традиційній будівельній обрядовості поліщуків // Народознавчі Зошити. – Львів, 2006. – № 3-4. – С. 356-363; Його ж. Вибір місця для хати в гуцулів // Stanislaw Wincenz humanista wieku. – Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 2002. – S. 249-250; Його ж. Традиційні ворожіння про місце для житла в українців // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2000. – Вип. 35-36. – С. 426-440; Його ж. “Входчини” (новосільні звичаї, обряди та повір'я) // Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів: ІН НАН України, 1999. – Вип. 2: Овруччина. 1995. – С. 117-124; Його ж. “Закладщина” хати на Поліссі: обрядово-звичаєвий аспект // Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів: ІН НАН України, 1997. – Вип. 1: Київське Полісся. 1994. – С. 83-96; Його ж. Звичай та обряди, пов'язані з будівництвом // Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів: ІН НАН України, 2003. – Вип. 3. У межиріччі Ужа і Тетерева. 1996. – С. 95-124; Його ж. Поминальні мотиви в будівельній обрядовості українців // Народознавчі Зошити. – Львів, 2001. – № 3. – С. 479-482; Його ж. Про збереження однієї етнокультурної традиції в галицькому селі // Народознавчі Зошити. – Львів, 2004. – № 1-2. – С. 250-254.

що крім фрагментарних відомостей⁵, та використанні відповідного матеріалу з бойківського масиву в працях, присвячених загальнокарпатській будівельній обрядовості⁶, окремого дослідження будівельних звичаїв та обрядів Бойківщини немає.

Увесь комплекс обрядодій пов'язаних із спорудженням нового житла та введенням його в експлуатацію включає в себе декілька етапів: 1) вибір місця; 2) спорудження житла; 3) “входи́ни” у новозбудовану будівлю. На особливу увагу заслуговує питання ролі майстра у звичаях та повір'ях горян.

Першим відповідальним моментом при спорудженні нового житла тут, як і скрізь на Україні⁷ був вибір оптимально придатного місця. При цьому керувались як суто раціональним досвідом, так і цілою системою прикмет, повір'їв, табу, котрі мали допомогти у виборі так званого “чистого” місця, де немає злих сил, що могли б спричинити до всяких негараздів у сім'ї. Відповідно до світоглядних уявлень місцевого населення, існували так-звані “нечисті пляци”, де “шось не дає ставити” (с. Грозьова Старосамбірського р-ну), “були нечисті пляци, де не будували, а зсували вбік” (с. Тур'я Старосамбірського р-ну).

Процес вибору місця під житло, як і в ін-

⁵Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці... – С. 71-76; Його ж. Село Мшанець Старосамбірського повіту. – С. 6.

⁶Гошко Ю., Федака П. Звичай та вірування, пов'язані із спорудженням житлових та господарських будівель... – С. 237-243; Сілецький Р. Звичай та обряди у народному будівництві українців Карпат... – С. 86-88; Його ж. Поставлю хату і кімнату... – С. 59-62; Федака П.М. Народне житло українців Закарпаття XVIII-XX століть... – С. 298-303; Файник Т. Житло та довкілля: будівельні традиції українців Карпат... – С. 24-32, 158-161.

⁷В етнографічній літературі до недавня переважала думка про відсутність звичаїв та обрядодій пов'язаних із вибором місця для будівництва хати у південних районах України (див.: Гребінь І. Домівка в системі звичаїв та уявлень... – С. 58; Гребінь І.Ф. Обряди пов'язані із будівництвом сільського житла. – С. 243; Пономарьов А., Артюх Л. (та ін). Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник. – К., Либідь, 1993. – С. 27). Проте, новіші дослідження дають можливість стверджувати, що цей компонент будівельної культури ще в першій пол. XX ст. досить виразно побутував на теренах Степової України (див.: Пригарін О. Будівельні обряди та звичаї Степової України: матеріали до семіотичної характеристики української хати... – С. 488-489; Сілецький Р. Традиційні ворожіння про місце для житла в українців... – С. 434).

ших регіонах України⁸, мав триступінчатий характер. На першому етапі враховувались природно-географічні умови, народний будівельний досвід тощо. Далі, за допомогою різноманітних прикмет і повір'їв, опитування старших верств населення збирали інформацію про придатність наміченого місця для будівництва хати. І, нарешті, на третьому етапі за допомогою ворожінь здійснювали остаточну оцінку символічної вартості того чи іншого вибраного місця⁹.

Насамперед, “нечисте місце” можна було впізнати за певними ознаками і прикметами: “як колись там шось не велося – то нездалий пляц” (с. Боберка Турківського р-ну). Ніколи не будували на згарищі (с. Кривка Турківського р-ну), на місці, де колись стояла церква, захоронення, там, де хтось когось вбив, хтось повісився тощо (с. Грозьова Старосамбірського р-ну): “як хто когось забив, то Боже збав будувати” (с. Стара Ропи). Уникали ставити хату на “криниці” (с. Стара Ропи), “водоточині” (де вода), – в такій хаті “би сі господарка не вела” (с. Грозьова).

Як і в інших регіонах України¹⁰ найбільш “нечистими” тут вважали “межу” (“мету”, “зірки”¹¹), стежку, дорогу чи роздоріжжя. Застереження щодо будівництва у цих місцях хати, фіксуємо в усіх без виключення обстежених населених пунктах: “на межі будувати – Боже борони, межу навіть розворувати не можна” (с. Хащів Турківського р-ну), “як збудувати хату на стежці чи межі – недобре газдується, господарка, худоба не ведеться” (с. Бабино Старосамбірського р-ну), “бо то шкодить” (с. Тур'я Старосамбірського р-ну), “бо діти сі не годують, худоба не веде сі” (с. Шандровець Турківського р-ну), “бо на стежці може бути всяка нечисть” (с. Велика Сушиця Старосамбірського р-ну), “не будують на межі, на перехресті, бо там чорт є” (с. Топільниця Старосамбірського р-ну), “стежку навіть не можна загородити, бо там ходить нечиста сила” (с. Ріп'яна Старосамбірського р-ну), “в полі на межі чи стежці навіть не можна було лічи

відпочити” (с. Мігово), “навіть дерев на межі не можна рубати” (с. Воля Коблянська Старосамбірського р-ну), “на межі навіть дерево не різали, бо там дідько (годованец) сидит” (с. Сушиця Рикова Старосамбірського р-ну). Місцями (с. Боберка Турківського р-ну), слідували, “аби на межу навіть вокап [нової хати. – Р.Р.] не пішов”. У селі Топільниці вірили, що на межі не те що будувати, а навіть дерева тесати не можна, “бо там чорт сидить”. Тут оповідають, що один чоловік на межі тесав дерево, а на пересторогу жартома відповів: “А шо – трохи йому на голові потешу!” – і тут же покалічив ногу¹². У с. Чаплях Старосамбірського р-ну будуючи житло відступали від межі півтори сажня¹³.

Хату старались споруджувати “в чистім полі” – там де ніяких дерев не росло (с. Бабино). “На саді не будували” (с. Боберка), тому, що “жадну деревину не вільно брати під будову” (с. Ріп'яна), “бо сі не буде вела господарка” (с. Грозьова). Особливо остерігались місць, де росли плодові дерева (яблуні, груші, сливи тощо). У селі Мшанець заборона будувати хату саді, пнях чи “корчунку” була настільки строгою, що “були випадки, коли сусід з сусідом мінявся: давав йому кавалок землі з деревом, а в нього [під будову. – Р.Р.] брав без дерева”¹⁴. Проте, у багатьох населених пунктах вважали, що на місці (навіть і плодкових) дерев можна будувати, попередньо викорчувавши коріння: “щоб корені не прибудувати, бо не буде сі вело” (сс. Недільна, Бабино, Тур'я, Ріп'яна, Грозьова, Росохи). У с. Стара Ропи до корчунку ставили додаткові вимоги: “як будували на місці саду, то викорчувували дерево і сіяли на тому місці жито і тоді будували, не чекаючи поки воно зійде”. У селі Недільній оповідають, що в одного газди не велась худоба. Той пішов до ворожки, а вона сказала, що він “прибудував” корінь старої груші і щоб все було добре, необ-

⁸Сілецький Р. “Закладщина” хати на Поліссі: обрядово-звичаєвий аспект... – С. 83.

⁹Там само.

¹⁰Сілецький Р. Поставлю хату і кімнату... – С. 59-62.

¹¹“Зірками” у Турківському р-ні називають вузький прохід між огорожею сусідніх дворів (див.: Записано автором 23.06.2001 р. у с. Кривка Турківського р-ну Львівської обл. від Мельника Олекси Михайловича, 1934 р. н.).

¹²Зап. автором 18.06.1998 р. у с. Топільниця Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Бортника Василя, 1916 р. н.

¹³Іноді, бойки мотивували заборону будувати на межі тим, що “межа йшла на прорив, і хата піде на прорив”, “будуть сварки, нещастя”. Поряд з тим, вони вірили у те, що межами (“граничами”) лісів та полів опікуються “граничні духи”, які жорстоко мстять людям за непоштивне ставлення (див.: Сілецький Р. Поставлю хату і кімнату... – С. 59).

¹⁴Зап. автором 26.06.2008 р. у с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Головка Василя Павловича, 1934 р. н.

хідно його викорчувати. Газда так і зробив, після чого в господарстві все налагодилось¹⁵. Остерігались будувати на “сливочнику, бо сливочник має терня – як там поставити, то людям там не дуже велося” (с. Стара Ропа). Проте, іноді (с. Воля Коблянська), мотивація заборони спорудження хати на корені сливи більш раціональна – “аби гриб в хаті не кидав сі”.

Не будували у місцях, де росла бузина (“на бзі”, “на бозі”): сс. Тур’я, Бабино, Грозьова, Чаплі, Губичі, Сушиця Рикова, Стара Ропа Старосамбірського; Боберка Турківського р-нів. Цю заборону мотивували наступним чином: “в бзі біда є” (с. Бабино); “в бозі дідько (біда) сидит” (с. Грозьова); “в бозі був дідько (годованец), якого забив грім і він страшиє людей” (с. Сушиця Рикова). Відповідно до спостережень місцевого населення на місці, де колись росла бузина ніщо не хотіло рости. У селі Тур’ї зафіксовано переказ, що господар, щоб очистити місце, де ріс “боз”, у ямі з під коріння розкладав ватру – все одно не допомогло, дерево, яке тут пізніше посадив – всохло¹⁶. Звичай строго забороняв рубати бузину, бо “...хто рубат боз, від того умирає...”¹⁷.

Остерігались місць, де розростався барвінок, “бо там злякисний ґрунт” (с. Велика Сушиця), “бо де росте барвінок – там лежить мерлець” – барвінок росте лишень на захороненнях (с. Чаплі). В останньому селі застереження мали і щодо грядок. Респондент із цього села розповів, що колись його дід збудував хату на грядках, не звертаючи уваги на попередження місцевого майстра (Шайди), що як тут збудує – то його жінка буде жити лишень сім років. Дід три рази одружувався – і кожна із трьох жінок через сім років помирала¹⁸.

Строго заборонялось будувати хату на місці, де колись стояла стайня (с. Березів). На місці старої хати нове житло споруджували тільки у тих випадках, коли у ній “велося” (с. Тур’я). Про-

¹⁵ Записано автором 17.06.1998 р. у с. Недільна Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Піхоцького Станіслава Васильовича, 1906 р. н.

¹⁶ Зап. автором 18.06.1998 р. у с. Тур’я Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Дуди Олексі Михайловича, 1915 р. н.

¹⁷ Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці... – С. 74.

¹⁸ Зап. автором 22.06.1998 р. у с. Чаплі Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Пекінчака Петра Степановича, 1913 р. н.

те його, як правило, старались розташувати так, щоб окап старої хати не попав всередину будови (сс. Терло, Росохи, Ріп’яна, Березів, Чаплі, Велика Сушиця Старосамбірського; Боберка Турківського р-нів): “на капанині не вільно” (с. Шандровець), “окап всередину не брали” (с. Яблунька Верхня Турківського р-ну); “дивились, аби вокап не прибудувати” (с. Воля Коблянська); “так будують, аби всі штири окапи не забрати” (с. Велика Сушиця). Хоча, у деяких селах (сс. Сушиця Рикова, Галівка) уточнюють, що “забрати” можна тільки південний і східний окапи, північного ж і західного “забирати” не можна. У селі Стара Ропа застереження мали теж тільки до заднього окапу: “Як будували нову хату на місці старої, то передній окап може попасти всередину, а задній не можна”¹⁹. У багатьох населених пунктах вважали, що коли окап попав усередину хати, то в цьому місці необхідно вибрати глину (завглибки 0,5-1,0 м) і вивезти її за межі будови (сс. Велика Сушиця, Тур’я, Топільниця, Бабино, Сушиця Рикова, Боберка): “як забирають вокапи, то на 60 центиметрів вибирають глину, бо вокапи дають шкідливі гази” (сс. Велика Сушиця). У селі Шандровець заборонялось будувати хату під прямим кутом до старої: “як стара хата стояла, то навхрест до неї не вільно будувати”.

Врахування зовнішніх ознак і прикмет було лишень першим етапом вибору чистого місця. Його ж остаточна перевірка на “чистоту” проводилась за допомогою системи ворожіння.

Траплялось, що ворожіння на вибір місця розпочинали задалегідь до початку будови. Так у селі Росохах, рік перед тим, як будувати хату, на цьому місці сіяли овес. Ознакою хорошого місця був добрий урожай.

Для того щоб взнати чи “пляц” придатний для спорудження нового житла радилися із старими досвідченими людьми (с. Росохи), ворожбитами (“ворожильниками”, “ворожіями”, “планетниками”²⁰, “картянками” тощо): сс. Терло, Росо-

¹⁹ До речі, коли після завершення будівництва робили якісь добудови, то остерігались прибудувати до північного фасаду: “...Також не приставляють нічого з півночі, як будинок скінчений” (див.: Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці... – С. 73).

²⁰ Місцеве населення вважало, що “планетник” був слабкішим від “ворожильника”, “бо він повіст, як йому щось на голову прийде, а за годину юш ніц не знає, ворожильник – все повіст” (див.: Зап. автором 22.06.1998 р. у с. Росо-

хи, Велика Сушиця, Страшевичі, Мігово, Вовча Нижня Старосамбірського; Яблунька Верхня, Боберка, Шандровець²¹ Турківського р-нів та інші. “Ворожильник” міг сказати чи місце “чисте” в себе вдома, не виходячи на “пляц” (сс. Мігово, Терло, Боберка): “він втвирив Салтирію [Псалтир. – Р.Р.] і йому там сі показувало, як буде” (с. Боберка). Проте траплялось (с. Грозьова), що після того як вже була зроблена розбивка, “ворожильник” приходив на місце, розкладав по чотирьох кутах майбутнього житла спеціальні “калачики” і залишався тут аж до ранку, “щось спостерігаючи”. Зранку він говорив господарю чи тут можна будувати, чи може котрийсь з вуглів необхідно пересунути²². Відповідно до повідомлень із села Вовчої Нижньої, “знахар” перевіряв місце на придатність за допомогою двох дротин, “картянки” – “кидали на картах” і після того говорили чи воно чисте (с. Велика Сушиця).

Іноді ворожіння проводив сам господар чи майстер: “майстер, котрий щось знав, то знав, де чистий (добрий), а де не чистий (недобрий) пляц” (с. Кривка). Наприклад, у селі Тур’ї перед початком будови, звечора, майстер клав на вибране місце “окропець” (кріп) і ще якесь зілля зв’язане у вузлик, притискуючи його плиткою. Зранку він оглядав це і говорив чи місце хороше. У селі Великій Лініні майстер виходив на місце, по чотирьох вуглах “палив газету і щось дивився”. У селі Ріп’яній звечора по чотирьох вуглах майбутньої хати впихали в землю по річному паростку (“літоросту”) яблуні чи груші, підвішуючи до них маленькі калачики. Коли зранку вони всі залишались непорушеними – “то пляц чистий, як щось порушене чи вгрижене, то пляц нечистий”. Той вугол, де щось було порушене – пересували. Чотири калачики наніч залишали і в селі Грозьовій. У селі Дроздовичах посередині “пляцу” наніч залишали яйце (дещо присипавши його землею). Коли зранку яйце виявлялось вогким – хати тут не будували. Цікаве ворожіння на вибір місця за-

фіксовано у селі Библі. Тут напередодні початку будівництва господар ходив до якогось особливого джерела (на Закарпаття) і приносив звідти воду. Звечора, глечик з водою він ставив посередині “пляцу” і накривав невеличкою хлібиною, а “досвіта” перевіряв чи щось не порушило хліб. Це повторювали протягом трьох ночей. Згадану хлібину випікали особливим способом. Перш за все із жита, свяченого на Спаса у церкві брали трохи зернин, мололи їх на муку і освячували її в церкві на Великдень. Потім цю муку підмішували до тіста. Поряд з тим, із кількох хлібин, які одночасно випікались в печі, брали ту, що розташовувалась посередині. Хліб використовували при ворожінні і у селі Боберці Турківського р-ну. Тут, перед початком будівництва, на чотирьох кутах встановлювали камені, на них, звечора, лежали по шматку хліба (по четвертині круглої буханки), а зранку перевіряли чи вони на місці. Це ворожіння повторювали протягом трьох ночей: “як хліб ніц не забере три дни, то в хаті буде благодать – можна будувати, як хліб щось забрало, то зле – треба шукати якоїсь ворожілі, аби він повів, як пересунути”.

Вже вибране місце старались забезпечити від проникнення сюди злих сил. Так у селі Страшевичах після ворожіння (коли все було добре) ворожбит місце навкола обсівав свяченим маком.

На Бойківщині, як і в інших регіонах України²³ часові параметри початку будівництва строго регламентувались: рік, фаза місяця, день тижня, пора доби. Повсюдно заборонялось розпочинати будову у “високосний” (“переступний”) рік, “бо не буде сі вело” (с. Мігово). Респонденти старших вікових груп із села Тур’ї твердять, що “колись в’язати хату не можна було кожен сьомий рік, бо шість років можна затягувати, а сьомий треба дати відпочити”. У селі Спасі вважали, що хату треба почати до “конця марта” (тобто, вибрати місце, вбити кутові палі).

Здебільшого, найкращим часом для початку будівництва вважали першу фазу місяця (“коли місяць настає”). Проте починати можна було “аж за три дни, як місяць настав” – скоріше жоден майстер на будову не пішов би (сс. Березів, Тур’я). Місцями, період придатний для початку будови розширювали до перших трьох фаз місяця,

хи Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Марковича Івана Михайловича, 1922 р. н.).

²¹У с. Шандровець респонденти наголошують, що необхідно іти до “ворожілі”, а не до “ворожильника” (див.: Зап. автором 24.06.2008 р. у с. Шандровець Турківського р-ну Львівської обл. від Крія Івана Онуфрійовича, 1926 р. н.).

²²Зап. автором 20.06.1998 р. у с. Грозьова Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Верхоляка Василя Івановича, 1905 р. н.

²³Гребінь І.Ф. Домівка в системі звичаїв та уявлень... – С. 60.

табу існувало хіба що до останньої. Найгіршими вважали дні “коли місяць пустий” (його невидно) – “тогдий навіть бульби не можна садити” (с. Березів), “тогди навіть не сіють” (с. Тур’я). У селі Боберка Турківського р-ну найкращим часом для початку будови вважали “повний місяць”. Натомість, доброю ознакою вважали, коли дитина родилась на молодика: “Молодого місяця добре, як дівчак ся вроде, то все молодий буде – довго не зістаріє сі”.

Ніколи нічого не починали (та не робили) в неділі, пости, празники (с. Тур’я). Розпочинати будову в понеділок середу чи п’ятницю уникали – “борони Боже зачинати в ті дні” (с. Недільна). Повсюдно визнавали “тяжким днем”, “як пічнете в понеділок, то буде ся вами цілий тиждень торочити” (с. Топільниця). Середа і п’ятниця це “пісні” (с. Галівка), “жіночі” (с. Велика Лінина) дні. “В середу Ісуса продали, в п’ятницю розіп’яли” (с. Велика Лінина), “в середу Ісуса мучили” (с. Недільна), “понеділок – піст до Ангелів Хоронителів, середа – піст до Матери Божої, п’ятниця – піст до Ісуса Христа” (с. Сушиця Рикова).

Як і у селі Мшанці²⁴ вважалось, що “хату можна зав’язувати” у вівторок, четвер і суботу (сс. Воля Коблянська, Вовча, Спас, Галівка, Тур’я, Бабино, Грушатичі, Сушиця Рикова, Таргановичі Старосамбірського, Дністрик Дубовий Турківського р-нів), тобто в “порозні дні” – у ці дні тижня можна було все їсти (с. Бабино). В народі ці дні тижня називали “легкими днями” (сс. Ріп’яна, Грозьова, Воля Коблянська). Проте, часом називають лишень вівторок і четвер – “легкі хлопські дні” (сс. Недільна, Топільниця, Грозьова, Велика Лінина, Терло Старосамбірського, Боберка, Шандровець, Хащів Турківського р-ну). Заборону розпочинати будову у суботу мотивують тим, що “субота задушна (за душі)” (с. Недільна), “в суботу не роблят ні хати, ні весілля, бо субота за померлих, (“русальна субота”, “задушна субота)” (с. Боберка), “субота – послідний день” (с. Терло), субота – “порожний день” (с. Шандровець). Місцями уточнюють, що найкращим днем для початку будівництва є вівторок (сс. Ріп’яна, Тур’я, Топільниця, Мігово).

Затягувати трами починали зраненька (“тіль-

²⁴Зубрицький М. Селянські будинки в Мшанці Старосамбірського повіта... – С. 6.

ки як сонце зійде”): с. Мігово²⁵. Завершити зав’язини необхідно було до полудня, (сс. Мігово, Велика Лінина, Тур’я, Топільниця, Галівка, Стара Ропа Старосамбірського, Боберка, Шандровець Турківського р-нів): “поки сонце йде до гори, по полудню вже не заселяли” (с. Боберка), “бо до полудня день скорий, а по полудни – то пізний день; до обіда – щоб скоро йшла господарка” (с. Тур’я)²⁶, “бо по полудни не ведеться” (с. Топільниця).

Для спорудження нового житла обов’язково винаймали майстра. Особа останнього була оповита таємничістю, наділена особливими знаннями, зв’язком з надприродними силами. Місцеве населення приписувало майстрові чародійні можливості: “В Михнівці недавно ворожив майстер, бо під час зав’язин держав топір хвилю вістрьом до себе до твари...”²⁷. Чародійні можливості майстра ілюструє сюжет із теренів Західної Бойківщини, записаний Р.Сілецьким: “Як будували церкву, то був такий майстер, що він як підняв на бані перший хрест і взяв горівку, поклонився до провізора, налив йому порцію і випустив на долину, то горівка не вилилася, провізор підняв її і випив. Цей майстер знав від себе”²⁸. Інша інформація записана нами у селі Тур’я: “Як будували церкву, майстрам давали їсти, вони сиділи за столом – надлетіла кавка і на стіл з харчами в...сь, майстер на неї подивився – і до нині кавок там нема”²⁹. Те що могли зробити майстри, було не під силу іншим: “майстри знали шось від грому, вони казали, де є місце чисте і де не чисте, чи ту сі буде вести, чи не буде” (с. Бобер-

²⁵У с. Кривка роботу розпочинали у 4-5 годині ранку, снідали в 10 год., а в 2 год. – полуденкували (див.: Зап. автором 23.06.2001 р. у с. Кривка Турківського р-ну Львівської обл. від Мельника Олекси Михайловича, 1934 р. н.).

²⁶“Підлоги, крокви затягнути, зайти в хату – мали до обіда – поки сонце росте – йде догори, А по обіді (коли сонце падає) того робити не вільно” (див.: Зап. автором 27.06.2008 р. у с. Тур’я Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Пліча Данила Михайловича, 1932 р. н.). У с. Спас вважають що затягувати можна лише до обіда і після обіда (з 12 до 14 год. вязати не можна) (див.: Зап. автором 04.10.1998 р. у с. Спас Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Бігановського Мирослава Михайловича, 1922 р. н.).

²⁷Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці... – С. 72.

²⁸Сілецький Р. Майстер-будівельник у звичаях та повір’ях українців... – С. 526.

²⁹Зап. автором у с. Тур’я від Пліча Данила Михайловича.

ка); “майстер котрий щось знав, то знав де чистий (добрий) пляц, а де не чистий (не добрий) пляц” (с. Кривка). Як оповідають у селі Недільній, тут колись стояла корчма, а в ній “щось було зле”. Коли виникла необхідність її розібрати – ніхто не брався. Погодився лише місцевий майстер, який прийшов, “вивалив ногою вікно від сходу”, після чого сказав, що будівлю вже можна розібрати – “нічо нікому не буде”³⁰. Якось у селі Шандровці будували хату, а головний майстер “щось подивився навкола” і сказав до господаря: “Давай курку, бо буде щось зле”. Підчас закладин, він взяв ту курку в руки, щось прошепотів над нею (“майстер знав чародійську молитву”) – “і курка в нього в руках здохла, аж тоді почав затягувати підвалини”³¹. Майстер, який “щось знав” умів зупинити кров, відвернути й інші нещастя. Це ілюструє сюжет, записаний М.Зубрицьким: “...Луць [місцевий майстер. – Р.Р.] довбав дерево долотом [...] Якось топір відскочив і затяв його вістрьом в чоло, а долото вискочило з руки, упало й потяло ногу. Однак, кров не текла, бо не пустив. Як він се зробив, не хотів повістити...”³². У Карпатському регіоні чародійні властивості нерідко приписували німецьким колоністам, які займались будівельною справою³³.

Майстром стати було не легко – спершу необхідно було пройти досить тривалий процес навчання: “перше майстер при якомусь старому ходив і вчився” (с. Стара Ропа). Та й не кожному досвідчений майстер хотів довірити свої знання. Свідченням цього слугує переказ із села Кривки. Тут старий майстер, який “що щось знав” і хотів ваяти учня, спершу вивчав “чи він нервовий, чи ні” – “бо як нервовий, то не певний – бо, як його навчити, то господарю може зробити щось зле”³⁴.

³⁰ Зап. автором у с. Недільна від Піхоцького Станіслава Васильовича.

³¹ Зап. автором у с. Шандровець від Кріля Івана Онуфрійовича.

³² Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці... – С. 74.

³³ Сілецький Р. Майстер-будівельник у звичаях та повір'ях українців... – С. 526. Фрагменти про німця будівничого присутні у згаданій праці М.Зубрицького. Зокрема, місцевий майстер Луць “навчився сеї штуки [зупиняти кров. – Р.Р.] від Вилгелема, Німця (колоніста), майстра з Бандрова [...] Вилгелем впав раз на погарці в Мшанці в яму, з відки добували нафту, потовк ся і покалічив. Кров доти ішла, доки єї не увидів” (див.: Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці... – С. 74).

³⁴ Зап. автором у с. Кривка від Мельника Олексія

Народ вірив, що “[...] майстер мусить знати від себе, знатися з нечистим, аби йому не пошкодило. Коли зачинають роботу, треба завернути на лівій руці міхавка (обшивку рукава), то гадки нема. Повідають нерас: “Він добрий майстер, до всього придатний, але не знає від себе”. Такий не возьме ся до нової роботи. Се є причина, що хто будь не підійме ся робити які нові перерібки”³⁵. Майстер обов'язково знається з нечистою силою (“Федьом”, “Годованцем”, “Хованцем”) і та йому у всьому допомагає: “Старі майстри мали зв'язь з Федьом. Кожен майстер мав свого Феде. Федь помагав майстрови будувати” (с. Тур'я). У селі Великосіллі оповідають, що тут жив колись хороший майстер – дід Єдинак. Змалечку він мріяв стати будівничим. Якось ще підлітком хлопець пас у горах вівці і побачив людей, які щось будували. Він підійшов і став просити, щоб навчили його будівельної справи. Ті ж йому порадили, щоб прийшов сюди опівночі – то й побачить майстрів які будуть будувати (ці майстри – були чортами), і якщо їх не буде боятися, то стане майстром. Хлопець так і зробив – то й став майстром “на ціле село”³⁶.

Оточуючим майстри могли зробити щось зле або добре. Проте, як твердять у селі Бабині: “Коли майстрові злого не робити, то він злого нікому не робив”. Але “не дай Боже майстрові не вгодити”, чи чимось його образити: “Як хто робив зле, то майстер наслав на нього Феде, аби го мучив (тоді він слабував, хворів)”: с. Бабино³⁷. Майстер міг покарати навіть за дрібну провину. Про це свідчить переказ із села Кривки. Коли тут “зав'язували підвалини, головний майстер (чоловік похилого віку на прізвисько Снігур) не втримався і “пукнув”, а один засміявся – то відразу впав з риштування”. На цю тему фіксуємо багато інших переказів. У селі Бабино жив колись майстер, що “знав всьо”. А місцевий участковий (Ляхович) насміхався із нього: “Покажи свого Феде”. Той

Михайловича.

³⁵ Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці... – С. 73.

³⁶ Зап. автором 21.06.1998 р. у с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Головкивча Володимира Миколайовича, 1910 р. н.

³⁷ Проте, респонденти зазначають, “що на смерть Феде майстер ніколи не наслав” (див.: Зап. автором 19.06.1998 р. у с. Бабино Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Головецького Петра, 1906 р. н).

поставив участкового на “передки” своїх ніг, завів його в комору і там його щось так почало бити, що аж просився³⁸. Інший випадок оповідають у селі Кривка. Тут майстри щось робили (при будові хати), а жінка по сусідству “стелила полотно”. Вона щось непоштиво крикнула до них (що роблять порох, чи інше). На це старший майстер сказав: “вже більше не будеш стелити” – й до року жінка померла³⁹. У селі Великій Лініні будували церкву, а селянин, що проїжджав на возі попри будову не сказав: “Дай Боже щастя”. Тоді майстер так зробив, що коні стали і не йшли далі. Коли селянин почав проситися щоб майстер його відпустив, той відказав: “Відпущу, але як люди щось роблять – скажи Боже слово”⁴⁰. Відповідно до переказу із села Великосілля, коли тут будували церкву, над’їхав жид-гончар, вигукуючи: “Горнці, горнці”. Будівничі здивились на нього і один впав із зрубу. Головний майстер підійшов до жида і щось йому прошепотів. Той зліз із воза і почав бити свої горшки. Побив усі, сів на воза і поїхав⁴¹.

Коли один майстер почав будівництво і не завершив (покинув, посварившись з господарем чи ще по якійсь причині), то інший, як правило, остерігався завершувати (сс. Бабино, Недільна, Грозьова, Таргановичі, Тисовиця, Стара Ропа, Кривка, Боберка): “бо перший майстер міг йому щось зробити” (с. Недільна), “бо той щось поробив, аби він не йшов” (с. Таргановичі), “йому могло щось бути зле” (с. Бабино), “той що починав може так зробити – що не вріже, то дерево все буде коротше і таке інше і він будови не скінчить” (с. Кривка), “було так, жи другий майстер робив, а дерево йому переверталосі другим боком – шось не давало [робити. – Р.Р.]”: с. Грозьова. Тому, “як один майстер почав і кинув будову, то другий, як йшов, то мусив в нього питати згоди” (с. Боберка). Завершувати розпочате іншим будівництво (без погодження з попередником) міг піти хіба той майстер, який вважав себе сильнішим від попереднього (сс. Бабино, Кривка): “ті два

майстри могли між собою сперечатись, які мали Феде” (с. Бабино). Хоча, майстра з господарем, як правило, старались замирити: “старались, щоб не було спору, щоб було все добре” (с. Стара Ропа).

Про суперечки майстрів маємо перекази із багатьох сіл⁴². У селі Ріп’яній два майстри із села Ясениці будували у двох газдів хати. Місцевий чоловік підійшов до одного майстра і сказав: “Рузефів Грицьо (інший із зайшлих майстрів) казав, що ти тої будови не скінчиш”. А той і каже: “Ану подивимось хто моцніший!”. І Рузефів Грицьо ніяк не міг закінчити хату – що не врубає, що не вріже, то все не так. Тоді пішов до першого майстра, вони порозумілися – і далі на будові все йшло добре⁴³. У селі Грозьовій майстер будовав школу і стояв на якомусь шнурку. Надійшов мандрівник (інший майстер) і сказав йому, що він стоїть “не на шнурку, а на гадюці”. Той дивиться, а то дійсно – “гадина роззявила пащу”, зі страху перерубав шнурок і впав на землю. Тоді він затримав мандрівника і “запросив його з собою випити пива, а там йому щось поробив, бо був сильніший”. Мандрівник потім приходив проситися, “бо він був слабший: вмів зробити, а не вмів розробити”⁴⁴.

Процес “згоди” (домовленості з майстром) проходив згідно до вироблених віками правил. Газда з пляшкою горілки ішов до нього додому. Там вони домовлялися, “вдаряли по руках” (піднімаючи їх вверх) і проказували: “Дай Боже всього доброго!”. Газда наливав по чарці – і запивали “могорич”. Після того як випили “згоду”, вже жоден з них не міг відступитися від домовленості – “мус було робити” (сс. Бабино, Тур’я, Кривка). Були випадки, що перш ніж домовитися з господарем, майстер “виходив на пляц, шось оглядав на чотирьох вуглах [майбутнього жителя. – Р.Р.] і говорив чи ту можна будувати (чи пляц чистий, чи нечистий)”. Зокрема, у селі Грозьовій запрошений майстер приходив на “пляц”, відправляв господаря до хати, а сам оглядав мі-

³⁸ Зап. автором у с. Бабино від від Головецького Петра.

³⁹ Зап. автором у с. Кривка від Мельника Олексія Михайловича.

⁴⁰ Зап. автором 02.10.1998 р. у с. Велика Лініна Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Терсовича Миколи Івановича, 1928 р. н.

⁴¹ Зап. автором у с. Великосілля від Головкивця Володимира Миколайовича.

⁴² Зокрема, один із таких сюжетів описав М.Зубрицький (див.: Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці... – С. 74).

⁴³ Зап. автором 19.06.1998 р. у с. Ріп’яна Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кота Миколая Петровича, 1930 р. н.

⁴⁴ Зап. автором у с. Грозьова від Верхоляка Василя Івановича.

сце. Коли все було гаразд (“пляц чистий”), то за якийсь час він заходив в хату і домовлявся з господарем (про розміри житла, оплату тощо) – і лишень після того “вдаряли по руках і запивали могорич (згоду)”. Коли ж “пляц” виявлявся “нечистим”, то майстер взагалі міг піти з обійстя, не заходячи в хату. Хоча, як твердять респонденти із цього села, коли “він мав силу”, то заходив до господаря і казав: “Пляц нечистий, тут тобі ніхто не збудує, хіба – я” (але вже вимагав більшу платню)⁴⁵. Це підтверджують і у селі Бабині: “Були такі майстри, жи навіть як на якомусь місци було зле (нечистий пляц), то вони не боялися, а будували. Хто знав від нечистого – той міг будувати, хто не знав – той не міг”⁴⁶. Вважали що такий майстер має силу “позамітувати” (вигнати те погане, що тут було): с. Велика Сушиця. Як десь було “не чисто”, майстер будівництва одразу не починав, а якийсь час вичікував – поки “очиститься пляц”. Наприклад, як оповідають у селі Грозьовій, майстер починав будову тільки після того, як по сусідству “шось зле сталося”: хтось молодий раптово помер, тощо (“бо його Годованець то зле, що тут було – вигнав і воно лишилось в тій хаті де був небіжчик”)⁴⁷. Очевидно, з вищезазначеним пов'язаний звичай записаний у Старому Самборі. Тут, під час встановлення підліг – сусіди палили у своїх дворах старі шкіри (“шкруми”), “бо майстер виганяє злого духа і щоб той злий дух до них не прийшов”⁴⁸. Як твердять у селі Кривці: “майстри були різні: були такі, що як будовав, то в нього всьо було добре, ніхто собі нич не зробив”. Проте, були такі майстри, “шо знали аби від себе, а другим – як вийде” (с. Бабино). У селі Великій Сушиці го-

ворять, що траплялись такі “несовісні” майстри, які взявши, “що пляц нечистий – давали перше вугло затягувати помічників”.

Як відзначав Михайло Зубрицький, описуючи будівництво хати у селі Мшанці, “на зав'язини просять священника, він святить воду на столі у тім місці де він буде стояти в хижі і відправляє благословеніє нового дому з требника, окроплює свяченою водою будматеріал і пляц”⁴⁹. Подібне “водосвятіє” перед початком будівництва здійснювали у селах: Топільниці, Міговому, Грозьовій, Ріп'яній, Великій Сушиці та ін. У селі Галівці священник, посвятивши трами підготовлені до зав'язування, був присутній підчас всього процесу зав'язин. Сказане стосується і села Старої Ропи. На закладини священник робив “Мале водосвятіє” (святить на столі воду, кропив нею місце, підвалини під час закриття). Ця вода стояла цілу ніч – і тільки зранку господар зливав її у посудину і ховав (вона була “дуже помічна”). Проте, як зазначають дослідники будівельної обрядовості, в Карпатах майстра вважали тією особою, “яка має силу самостійно вплинути на хід будівництва і на щасливе життя майбутніх мешканців новозбудованої хати”⁵⁰, тому, часто, священника не просили, а усі обрядодії здійснював він сам⁵¹. Місцеві жителі оповідають випадки, що майстри, часто, взагалі заперечували проти присутності священника і могли покарати господаря, який їх не послухав. Зокрема, коли у селі Бабині, наперекір волі майстра господиня покликкала священника “посвячувати пляц, то той так зробив, що вона за день десять разів зіміла”⁵².

Перед початком будівництва головний майстер посередині майбутнього житла впихав у землю малого дерев'яного хрестика: “Як зачинав стави-

⁴⁵Там само.

⁴⁶У селі Грозьовій про нечистий пляц говорили: “там Федьо ходит”. Тут теж вважали, що “добрий майстер повинен знати до нього і від нього (але ліпше без нього вбійтись, а знати до Бога)” (див.: Зап. автором 20.06.1998 р. у с. Грозьова Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кельчовича Андрія Гнатовича, 1926 р. н.).

⁴⁷У с. Плоске Старосамбірського р-ну записано сюжет: коли майстер зав'язував хату, то надбігли коні – і лоша здохло. Місцеві жителі це мотивують тим, що майстер “виганяв дідька з пляцу” (див.: Сілецький Р. Майстер-будівельник у звичаях та повір'ях українців...– С. 540).

⁴⁸Подібне повір'я Р.Сілецький записав у селі Сушиці Риковій: “коли майстер зав'язує підвалини і виганяє злого духа, то сусіди палять в кухні шкрум – старі шкіри, взуття, щоб смерділи, щоб злий дух до них не приступив” (див.: Там само.– С. 540).

⁴⁹Зубрицький М. Селянські будинки в Мшанці Старосамбірського повіта...– С. 6.

⁵⁰Файник Т. Житло та доккілля: будівельні традиції українців Карпат...– С. 162.

⁵¹Коли майстер ішов на будову, то в кишені завжди мав часник із Святого Вечора “аби добре сі вело”: с. Грозьова (див.: Зап. автором у с. Грозьова від Верхоляка Василя Івановича).

⁵²Майстер часом вважав себе “моцнішим” від священника, що засвідчує жартівливий переказ із с. Тисовиці: “Як колись в Бусовиську будували церкву, то піп казав (при закладинах): “що доба, то душа”. А майстер на те: “що рік, то піп”. І з того часу попів в селі часто міняють” (див.: Зап. автором 26.06.2008 р. у с. Тисовиця Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Тимчака Володимира Степановича, 1943 р. н.).

ти, майстер робив малий хрестик з верби, впихав в землю на середині пляцу, тоді кропив свяченою водою і затидав трам'я” (с. Лопушанка). Цей момент не залишив поза увагою й М.Зубрицький: “...На середині хати втикають в землю хрестик з верби, іви або білого дерева...”⁵³. Аналогічний звичай відомий у багатьох інших населених пунктах (сс. Топільниця, Бабино, Ріп'яна, Грозьова, Лопушанка, Хащів тощо). Як правило, хрестик виготовляли з верби, проте у селі Тур'я він був “лісковий”, бо “ліска родит горіхи, а робили з того дерева, що родило”⁵⁴. У деяких селах (сс. Тур'я, Галівка, Яблунька Верхня) хрестик вкопували лишень після того, як зав'язали трами і встановили одвір'я. Цей хрест стояв під час процесу усього будівництва – поки не встановили крокви. Потім на його місці розкладали вогнище (із трисок – відходів будівництва, які збирали всередині зрубу) – і разом з цим, його спалювали (с. Бабино). Місцями (с. Галівка), хрестик затикали за “грагар” і там зберігали⁵⁵. У с. Гнилий Турківського р-ну посередині “пляцу” замість хрестика встромлювали вербову гілку, прикрашену кольоровими стрічками з паперу (“партицями”), щоб все у тій хаті так скоро росло і цвіло, як верба⁵⁶.

Після того всі присутні знімали шапки, майстер проказував молитву і приступав до зав'язин трамів (сс. Тур'я, Бабино). У селі Мігівому вірили, що перед початком зав'язин майстра обов'язково необхідно нагодувати, “аби майстер не був голоден і в хаті було що їсти (їли і пили на ще не

⁵³Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці...– С. 72.

⁵⁴Хрестик виготовляли наступним чином: брали дві вербові галузки (“грубі як великий палець”), одну в середній частині розколювали, а другу впихали в цей отвір (див.: Зап. автором 06.10.1998 р. у с. Галівка Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кіхтана Івана Васильовича, 1938 р. н.; зап. автором у с. Ріп'яна від Кота Миколая Петровича; зап. автором у с. Грозьова Кельчовича Андрія Гнатовича).

⁵⁵За даними М.Зубрицького, такого ж вербового хрестика втикали в землю і при будівництві кошари на вівці (див.: Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці...– С. 72).

⁵⁶Гошко Ю., Федака П. Звичаї та вірування, пов'язані із спорудженням житлових та господарських...– С. 240. Подібний звичай побутував у селі Кривка. Тут, при будівництві стайні на худобу, в землю встромлювали вербову гілку, мотивуючи це тим, що “верба добре сі приймає і аби худоба так росла, як верба росте” (див.: Зап. автором у с. Кривка від Мельника Олекси Михайловича).

зав'язаних трамах)”. У багатьох селах строго заборонялось в'язати підвалини на каменях (сс. Мігово, Воля Коблянська та інші), “бо камінь то мертве і на камені завязувати не можна” (с. Воля Коблянська). Тому спершу їх в'язали на колодах (“круглячках”), а опісля підкладали камені (колоди ж виймали). Описуючи звичаї села Мшанця і околиць М.Зубрицький зазначає: “Коли вже дерево приладили, роблять зав'язини: затягують трам'я. Каміння не годиться підкладати під трами, хіба сумець (кусень відтятого або відрізаного дерева, ковбицю), бо би на будуче йшло як з каменя. Тому й не дають під будинок фундаменту, про що він з часом влазить в землю. Коли вже виставлять будівлю підкладають під вугли і на зв'язинах більші плити...”⁵⁷.

Підвалини завжди орієнтували прикореневою частиною на південно-східні румби: “гудзирівий кінець все був від соня, бо звітам все починалося” (с. Бабино); “гудзирем – до сходу” (сс. Вовча Нижня, Стара Роба); “гудзир або до сходу, або де є нижче, бо так ложат, аби всьо йшло до гори” (с. Сушиця Рикова); “трами – відземком догори (до сонця), би догори йшло” (с. Мігово); “гудзир до сходу, аби добре повелосся” (с. Спас); “колись гудзир все йшов до сонця, аби в тій хаті все було весело” (с. Тур'я); “підлоги гудзиром до сонця, бо вологість йде від гудзира до вершка і воно так тягне вологість” (с. Воля Коблянська). Необхідно зазначити, що всі вертикальні елементи – стовпи, одвірки, крокви тощо (причому, не тільки у житлі, а й у інших будівлях двору) завжди встановлювали по росту дерева (сс. Вовча Нижня, Велика Лінина, Сушиця Рикова, Спас, Страшевичі та ін.): “дуба (вверх ногами) класки не можна, аби хтось в хаті не врізав дуба [не помер. – Р.Р.]” (с. Велика Лінина). Зокрема, М.Зубрицький зазначав, що як будували попівство у селі Бабино (Головецько Горішнє), то майстер попереджав: “Коли будете ставити що, уважайте, щоби майстри не поставили вам одвіря обернувши дерево в долину, най ставлять вгору, як в лісі росте...”⁵⁸.

Найперше вибирали замок у південно-східному вуглі – “першим робили замок від сходу, бо той замок за сонцьом і куда сонце йде туди і робо-

⁵⁷Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці...– С. 72.

⁵⁸Там само.– С. 74.

та йде” (с. Бабино). Його обов'язково вирубував головний майстер. Далі – йшли за сонцем і останнім вибирали замок у північно-західному куті: сс. Ріп'яна, Грозьова, Росохи.

Першій зарубці надавалось особливого значення⁵⁹. У селі Тур'ї вважали, що першу зарубку майстер зарубує до Бога “аби йому допоміг зачати і скінчити хату”, при цьому майстер показував: “Господи Боже поможи зачати і скінчити хату”⁶⁰. Відповідно до того, що відбувалось в момент першої зарубки (“як перший раз зарубували”), ворожили про долю майбутнього житла, про те яким у ньому буде життя. “Як майстер перший раз зарубує підлогу, то йому показує чи хата згорит, чи шо” (с. Великосілля), “як топір за першим разом дасть огню, буде горіти”⁶¹, “як зарубують перше вугло, то майстер дивився, чи іскра не скаче – тоді хата згорить” (с. Галівка)⁶² “як при першій зарубці піде іскра, то хата згорит” (сс. Великосілля, Велика Сушиця). У селі Вилікосілля оповідають, що як будували церкву, то “показало”, що вона згорить – і за декілька років її знищила пожежа. Майстер також спостерігав куди впаде перша тріска: “давні майстри знали, як перше зарубували трам... то як скаля впаде: на двір чи до хати – то на шо то є” (с. Яблунька Верхня). Якщо тріска падала назовні зрубу, то “щось буде зле” – всі тріски мали падати всередину будови, “не дай Бог на двір” (с. Бабино)⁶³. Подібне повір'я записав М.Зубрицький: “Як перша тріска, коли майстер зачинає тесати упаде від

луба до землі, буде мерлець; як тим боком, що від дерева, то весілля. Як упаде на двір, за трам буде мерлець або гнода, як до середини будинку – весілля”⁶⁴.

Місцеве населення вірило, що майстер хату обов'язково має на щось (живе) “зарубати”⁶⁵ – на птаха, тварину, людину тощо: “...Перед зав'язинами будинку, коли майстер вирубує карби, затинає трам на людей, на худобу або інше, що тогди увидить, щоби єму шкодило”⁶⁶. Закладення хати на щось відбувалось у момент першої зарубки⁶⁷. Те, на що закладали хату мусило пропасти: “майстер, як затегував підлоги, то мусив подумати на когось, що хтось вмре, переважно думав на старого” (с. Вовча Нижня); “майстер підлоги мав на когось закласти” (с. Велика Сушиця); “Підлоги майстер може закласти на смерть” (с. Грозьова); “він так міг зав'язати підлоги що в хаті хтось вмре” (с. Воля Коблянська); “якби він на когось зарубав, то тому булоби зле” (с. Страшевичі), “один майстер забудував хату і господар до року помер” (с. Кривка). Тому у селі Страшевичах перед тим, як робити першу зарубку “майстер чекав і дивився, щоб надлетів якийсь птах і зарубував хату на нього”. У селі Терлі згадують випадки, що майстер закладав хату на курку, теля чи свиню – і вони здихали. У селі Грозьовій оповідають, що сусідська коза задивилася, як затягали підлоги – і здохла. Очевидно з цим повір'ям пов'язане те, що коли закладають трами, то всі сторони (господарі, сусіди) бояться

⁵⁹“[...] як майстер вперше вдарив сокирою по підлозі, то це є зарубка” (див.: Сілецький Р. Майстер-будівельник у звичаях та повір'ях українців...– С. 532).

⁶⁰У селі Яворові майстер перед початком заснування підвалин зазвичай промовляв: “Господи Боже, благослови,поможи побудувати хижу, аби була щаслива, поки буде стояти, на дітей, внуків, правнуків!”. Газдиня в свою чергу відповідала: “Дай Боже, щастя вам мою хижу збудувати!” (Там само.– С. 530).

⁶¹Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці...– С. 72.

⁶²Сілецький Р. Майстер-будівельник у звичаях та повір'ях українців...– С. 532.

⁶³У даному випадку спостерігаємо певні аналогії із поховальною обрядовістю. Зокрема, у с. Боберці, майстер, що робив труну, по тому, “куди впаде перша тріска, знав, чи в селі буде ще мерлець”. Заслуговує на увагу і те, що у цьому селі труни робили ті ж майстри, що будували хати, правда, їм строго заборонялось робити вулики (див.: Записано автором 24.06.2008 р. у с. Боберка Турківського р-ну Львівської обл. від Славича Луки Сеньовича, 1924 р. н).

⁶⁴Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці...– С. 72.

⁶⁵У селі Мігово вважали що піч, як і хату теж мусили на щось закласти (див.: Зап. автором 08.10.1998 р. у с. Мігово Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Яроша Івана Степановича, 1924 р. н).

⁶⁶Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці...– С. 72.

⁶⁷Очевидно, з цим пов'язаний звичай, коли розбирають стару хату і на її місці ставлять нову, то однієї “підлоги” ніколи не спалюють – вона повинна десь лежати, поки сама згниє. Коли ж хату переносили на нове місце, по одну підлогу обов'язково залишали на старому місці (див.: Зап. автором 23.06.1998 р. у с. Березів Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Черника Ярослава Васильовича, 1932 р. н). Це підтверджують дані, наведені Р.Сілецьким. Зокрема, у с. Ріп'яній цього ж р-ну, при перенесенні купленої чужої хати з одного місця на інше, не використовували старих підвалин – “бо на них ворожив майстер” (див.: Сілецький Р. Звичаї та обряди у народному будівництві українців Карпат...– С. 88).

ходити коло будови (“сусіди не виходять з хати”: с. Росохи). Причому, респонденти підкреслюють, що майстер **мусить** на щось закласмти, бо в коли б він цього не зробив – йому буде погано: “як би того не зробив – йому булоби зле” (с. Вовча Нижня)⁶⁸.

Поряд з тим вірили, що майстер може закласти хату на щось погане або на добре: “в той момент, як закривав підлоги, майстер міг затяти на зле або на добре” (с. Стара Ропа). “Майстер так може зав’язати підлоги, що не буде сі вести” (с. Воля Коблянська), “були майстри, що могли заложити хату – що худоба не йшла, що сі діти не родили” (с. Березів), “були майстри, що зав’язували, щоб сі худоба не вела, щоб діти вмирили” (с. Кривка), “майстер міг закласти підлоги на щось зле, на якусь біду” (с. Дешичі); “майстер щось шептав, молився і хрестився, він міг зробити на зле” (с. Мшанець).

З іншого боку, майстер хату міг закласти і на щось добре. Підтвердженням цього слугує й оповідь респондента із села Стрільбич. Тут будували хату у газдів, які “вісім років жили у парі і не мали дітей”. Коли “затягували” підвалини, майстер всіх відіслав до хати, на кожному вуглі по п’ять разів відмовив “Отче наш” і “Богородице” на “їхнє (господарів) прошення”. Через рік у газдів народилася дитина (так він був собі задумав). Подібний по своїй суті переказ записав Р.Сілецький у с. Яворові Турківського р-ну⁶⁹.

Кульмінаційним моментом “закладин” було закриття підвалин⁷⁰. Цьому передувало укладання між підвалини так-званої будівельної жертви. Перш за все, головний майстер скроплював усі чотири вугли свяченою водою (кроплення як і подальше вкладання дарів починали зі східного

⁶⁸У селі Грозьовій вважали, що закладали на щось тільки тоді, коли пляц “нечистий” (див.: Записано автором у с. Грозьова від Верхоляка Василя Івановича).

⁶⁹“Так, в однієї жінки худоба давала дуже мало молока. Коли майстер прийшов до неї “заселяти” хату (тобто засновувати підвалини), вона до нього звернулася з наступними словами: “Слухай, Михасю, так зроби, щоб я ту мала все мрлѳки, бо я не маю. Я тобі буду давати кожний ранок горівку. Майстер сказав: “Будете малим, поки будете жити”. І так було. Вони все мали много молока, сиру, сметани” (див.: Сілецький Р. Майстер-будівельник у звичаях та повір’ях українців...– С. 524-525).

⁷⁰У тих населених пунктах, де підвалини зав’язували на колодах, а потім переносили на місце і ставили на камені – вважалося, що процес закладин починався після встановлення підвалин на камені.

кута і йшли за сонцем: сс. Вовча Нижня, Воля Коблянська). Потім головний майстер (в окремих випадках той майстер (“сокирник”), який вибирав конкретний замок: с. Воля Коблянська) в усіх чотирьох вуглах підвалин сокирою (чи долотом: с. Галівка) “затинав” косий хрест (сс. Велика Лінина, Таргановичі, Топільниця, Мшанець, Галівка, Мігово, Бабино, Ріп’яна, Недільна, Грозьова, Великосілля, Терло, Березів, Чаплі, Дешичі, Велика Сушиця, Стара Ропа, Губичі, Воля Коблянська, Тисовиця, Боберка, Яблунька Верхня, Дністрик Дубовий, Хащів та ін.). Хоча в деяких населених пунктах (сс. Сушиця Рикова, Вовча Нижня, Бабино) побутувала традиція вирізати прямий рівнораменний хрест, у більшості населених пунктів респонденти старших вікових груп застерігають, що простих хрестів “затинати не можна” (сс. Топільниця, Велика Сушиця). Здебільшого, хреста затинали лишень у замку нижньої підвалини, проте, траплялось, що він присутній і у замку верхньої (“так, щоби верхній і нижній хрести співпадали”): сс. Мігово, Воля Коблянська, Топільниця. Хрест міг представляти собою просто навскісну зарубку (з “ямкою” на перехресті), або бути вирізаним глибше (“грубий, як палець”). Усі тріски з хреста обов’язково мали йти всередину зрубу. У селі Кривка у чотирьох замках підвалин вирубували заглиблення трикутної форми (“вибирали трикутну тріску”)⁷¹.

В усі чотири вугли вкладали жертвні предмети (“закладали свяченину”: с. Кривка)⁷². В їх асортимент найчастіше входили: гроші (здебільшого, розрубані на чотири частини) і свячене зілля (сс. Недільна, Тур’я, Березів, Чаплі, Росохи, Дешичі, Велика Сушиця, Губичі, Воля Коблянська, Вовча Нижня, Таргановичі, Тисовиця, Хащів). Іноді до цього додавалось ще зерно (с. Лопушанка, Кривка), “живе срібло” – “артуть” (сс. Грозьова, Терло, Воля Коблянська, Спас, Сушиця Рикова), “ремезове (армизове) гніздо” (сс. Великосілля, Головецько, Ріп’яна) чи “ілей” (с. Дністрик Дубовий). Траплялось (сс. Топільниця, Мігово, Боберка), що сюди вкладали: гроші, свячене зілля, “живе срібло”, пшеничні (рідше житні) зерна (іноді пшеницю, жито і хліб: с. Шандро-

⁷¹У даному випадку трикутне заглиблення у кожному з чотирьох кутів, очевидно, слугувало раменом косоного хреста.

⁷²Жертвні предмети вкладав здебільшого майстер (сс. Стара Ропа, Боберка, Дністрик Дубовий), рідше – господар (с. Яблунька Верхня).

вещь; пшеницю і овес: с. Яблунька Верхня), часом – ще “армизове гніздо” (сс. Бабино, Топільниця). Зустрічались й інші комбінації жертвних предметів. Так, у селі Великій Лініні між підвалини клали: гроші, свячене зілля, “живе срібло” і все це “солили свяченою сіллю”. У селі Галівці крім грошей, свяченого зілля і “живого срібла” вкладали невеличкі вербові хрестики⁷³. При спорудженні так званої “прислупової хати” – під чотири кутові стовпи каркасу вкладали гроші і свячене зілля, а під покутній вугол зрубу – свячене зілля і шматочок хліба (с. Библо)⁷⁴. У селі Тур’ї крім грошей, живого срібла, зерна пшениці, іноді, вкладали ще любисток⁷⁵. М.Зубрицький подав ширший асортимент жертвних предметів: “в карби, де трам на трамі опирається кладуть крейцар на четверо розрубаний по чотирьох вуглах по одній четвертині: чорного єдвабу, а біда не приступить, а також, щоби чорна худоба множилася. В Заруддю кладуть також живе срібло в пірю, щоби все множилося, олово, барвінок на весілля, вовну, овес, сіль, вербу, біле дерево, подібне до трепети, крейду і вугілля, щоби всяка худоба множилася і біла і чорна⁷⁶ (в іншому варіанті “...чорну вовну, щоби вівці велися, крайцар розтятий на чотири частини, живе срібло проти злого, біле дерево, барвінок, свячений чісок...”⁷⁷). У селі Старій Ропі в вугли вкладали гроші та свячене зілля. Крім того, “писали (на карточках (імена) чотирьох євангелистів (Лука, Марко, Іоан, Матвей) і в кожне вугло по одному вкладали (в такому порядку, як вони в церкві намальовані)”. Жертовні предмети вкладали у вирізаний хрест, а зверху “прикривали мохом” (сс. Боберка, Шандровець). Вкладання дарів завершувалось скроп-

ленням усіх вуглів свяченою водою (починали від поркутного – і йшли за сонцем)⁷⁸.

Гроші, які вкладали у вугли підвалин, як правило, розрубували на чотири частини і у кожен кут ложили четвертину. На думку респондента із с. Мігового, так ворожили, “аби в усій хаті було все однакове”. Розрубував їх той, хто “жалував” (жертвував): с. Топільниця. Іноді до монет ставили й інші додаткові вимоги. Так, у селі Кривці (де в кути вкладали по цілій монеті), вважали, що всі монети мали бути “одного номера” (номіналу), а у селі Міговому – гроші обов’язково мали бути “жовтими”. Деінде вважали, що монети обов’язково повинні бути пошкодженими. Так, у селі Галівці між підвалини укладали цілий (не розрубаний) гріш, але попередньо його обов’язково “калічили” долотом. Мотивація вкладання грошей була досить простою: “би сі гроші тримали” (сс. Бабино, Мігово); “би гроші в хаті велисі” (сс. Велика Лінина, Воля Коблянська, Сушиця Рикова, Спас, Топільниця), “бо гроші – на багатство” (с. Боберка).

“Живе срібло” заливали у гусяче перо і закривали дерев’яним кілочком (с. Воля Коблянська), або другим гусячим пером (сс. Топільниця, Галівка). У селі Бабині поряд з гусячим, вживали і куряче перо. “Живе срібло” вкладали: “проти злого” (с. Мшанець), “аби був чистий пляц” (с. Топільниця), “аби файно сі вело” (с. Спас), “би файно сі газдувалдо, би ніц зле до хати не приступало” (с. Бабино), “бо то живе срібло – і все в хаті буде жити” (с. Воля Коблянська), “аби всьо живе було, аби сі вело” (с. Боберка).

До зерна (пшениці, вівса, жита), іноді, теж ставили додаткові вимоги. Так, у селі Топільниці в кожен вугол вкладали по одному або по три пшеничних зерна: “майстер переходив від вугла до вугла, щипав жито з колоска і кидав у кожен вугол” (с. Боберка). Місцями, підкреслюють, що зерна необхідно брати із зажинкового снопа, попередньо освяченого в церкві на Спаса (сс. Топільниця, Библо, Бабино). Проте, зрідка (сс. Велика Сушиця, Мігово), використовували зерно ще зеленого жита, освяченого в церкві на Зелені Свята (Трійцю). У селі Губичах це зер-

⁷³Останні виготовляли, перев’язуючи навхрест білою вовняною ниткою три і три тоненькі однорічні паростки (“літорости”) (див.: Зап. автором у с. Галівка від Кіхтана Івана Васильовича).

⁷⁴Радович Р. “Хата в хаті”, або житло з дахом на пристінних стовпах // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 721-722.

⁷⁵У с. Волосянка Сколівського р-ну в угли клали по мідному грошу і шматку тисового дерева. Тисова деревина мала охоронити хатніх від всяких недуг (див.: Гошко Ю., Федака П. Звичаї та вірування, пов’язані із спорудженням житлових та господарських... – С. 240).

⁷⁶Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці... – С. 72.

⁷⁷Зубрицький М. Селянські будинки в Мшанці Старосамбірського повіта... – С. 6.

⁷⁸У селі Вовчій Нижній вугли кропили свяченою водою перед тим як ложити жертовні предмети (див.: Зап. автором 09.10.1998 р. у с. Вовча Нижня Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Собіля Михайла Осиповича, 1915 р. н.).

но посвячували в церкві на Великдень. Вкладання зерна мало наступну мотивацію: “би сі родило” (с. Бабино), “би засіки повні були в хаті” (с. Топільниця). “зерно – на врожай” (с. Боберка), “пшениця – аби хата була сита і в хаті був гаразд” (с. Дністрик Дубовий).

Найчастіше між підвалини вкладали зілля, яке святили на Трійці (Зелені свята, Зелену неділю): сс. Росохи, Велика Сушиця, Велика Лінина, Воля Коблянська, Сушиця Рикова, Спас, Мігово. У селі Тур’ї брали зілля свячене на Святого Яна (на Івана Купала). У деяких селах поєднували зілля свячене на Трійці та Івана Купала (сс. Плоске, Тур’я), на Трійці і Матки Божої (с. Княжпіль), чи на Іллі та Зелені свята (с. Кривка)⁷⁹. У селі Топільниці теж використовували зілля свячене у “якісь два свята у році”. Проте, тут вважали що його необхідно освячувати з року в рік протягом дванадцяти років – “тоді воно помічне”. Цим зіллям також “підкурювали” хвору людину чи худобину (с. Мігово).

Асортимент рослин, які після освячення вкладали між підвалини, найчастіше був наступним: барвінок (сс. Мшанець, Хащів); “чорнотолія” (с. Боберка); “ліска”, груша, барвінок, “васильок” (с. Велика Лінина); “шовкова трава” (с. Спас); “чорнотоя”, “водилян”, “троян” (с. Плоске); чортополох, “пристрит” (с. Княжпіль); “пристрит”, “розхідник”, подорожник, “перерва”, барвінок (с. Мігово); любисток (с. Тур’я) тощо.

Зілля мало оберігати жило і домашніх від злих сил, громовиці: “його ложили від злого, воно охороняло від грому” (с. Топільниця); “чорнотолію клали від громовиці” (с. Боберка); “свячене зілля і вода відганяють злого духа” (с. Грозьова).

Із гнізда ремеза між підвалини укладали трошки пуху і шматочок гнізда. Його давали, “щоб в хаті добре було” (с. Бабино). Чорна вовна забезпечувала приплід овець, “щоби вівці велися” (с. Мшанець), “хліб – на щастя” (с. Боберка)⁸⁰.

⁷⁹На Зелені свята в цьому селі святили осіку, її і ложили у підвалини (див.: Зап. автором у с. Кривка від Мельника Олексі Михайловича).

⁸⁰Цікаве явище зафіксоване нами у хаті 1828 р. із села Мшанця. Тут у торець другого і третього вінця порогової стіни, що виходить на головний фасад вбито, відповідно, 7 і 9 зубів молодій вівці. У іншій хаті із цього села, у відповідне місце торця зрубу вбита гільза. На жаль, будь-яких пояснень, які пролили б світло щодо семантики цього

Після того як покропили свяченою водою, всі знімали шапки, головний майстер хрестився, молився (щось тихо говорив), а потім голосно промовляв: “Шоб родило жито і пшениця і всяка пашниця і худобця велася і вівці і свині, шоб повна хата була діточого галасу. Господи, вислухай мене грішного” (с. Ріп’яна), “Господи Боже допоможи аби всьо сі щасливо вело” (с. Березів)⁸¹. Разом з ним хрестилися і молилися усі присутні. Тоді закривали підвалини⁸². Потім головний майстер обухом сокири бив навхрест в усіх кутах підвалин (починаючи від східного): сс. Бабино, Грозьова, Березів. Протягом цієї пів – однієї години, коли вкладали дари і закривали підлоги ніхто не смів виходити з хати і ніхто не підходив, “бо боявся щоб зле їм не зробили”. Особливо ніхто не міг бути всередині зрубу (с. Топільниця)⁸³. У цьому ж селі оповідають випадок, що “колись майстер затулював підлоги і ввидів жінку по сусідству на городі, Він щось прошептав – і вона всліпла (прийшла з городу сліпа). Підходити до будови можна було лише після того, як майстер вдарив обухом по вуглах підвалин (с. Бабино)⁸⁴.

явища, нам зафіксувати не вдалося. Не згадує чогось подібного і М.Зубрицький (див.: Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці... – С. 71-76). Проте, цілком ймовірно, що воно має відношення до будівельної обрядовості (метал і зуби вважались дієвим апотропейним засобом проти злих сил).

⁸¹Дещо по-іншому це відбувалось у селі Старій Ропі. Усі скидали шапки, а головний майстер почергово підходив до кожного вугла (починаючи із східного), вирубав хрест, вкладав заклад і переходив до наступного. На кожному вуглі він відмовляв молитву: “Во ім’я Отця і Сина і Святого Духа. Амінь. Заклинається Господом Богом живим від всякої нечистоти і від злого духа”. Тоді закривали підвалини (див.: Зап. автором у с. Стара Ропа від Чернецького Степана Петровича).

⁸²У селі Галівці головний майстер від східного кута йшов за сонцем і молився. Потім встромлював сокиру посередині у трам із устромленою сокирою трама перевертав (“вставляв замки на місце”) (див.: Зап. автором у с. Галівка від Кіхтана Івана Васильовича).

⁸³Наприклад, Р.Сілецький записав наступний сюжет: “в селі Завадці [Старосамбірського р-ну. – Р.Р.], коли вкладали підлоги, то всі люди повтікали, бо боялися майстрової ворожби; [...] як майстер перший раз починав зарубувати і надлетів птах, то птах впав” (див.: Сілецький Р. Майстер-будівельник у звичаях та повір’ях українців... – С. 528).

⁸⁴У селі Верхня Яблунька після вкладання жертвовних предметів підвалин не закривали – залишали до наступного ранку не закритими. На кожен вугол ложили хліб і робили гостину (“зав’язуванку”). В цей день вже більше не робили. Коли зранку з якогось вугла хліб пропав – цей

У селі Дроздовичі, після закриття, на східному куті підвалин ложили хрест (горизонтально) і кропили свяченою водою. Після цього майстер відмовляв молитву і благословляв. У селі Мігове на цей кут ставили букет (суміш живих і освячених на Зелені Свята квітів), а також освячену воду в глечики. Букет квітів або ялинку ставили на підваляні і у селі Страшевичі. Це символізувало “радість, що хату почали”. Там, де в один день із підваляніми встановлювали “стовпки” на двері, останні “маїли ялинкою” (мусила бути маленька ялинка і червоні “полятички” (стрічки): с. Грозьова. У селі Страшевичі дверні стовпи маїли ліщиною⁸⁵.

Інколи, після того, як затягли (“заселили”) підлоги знову проводили ворожіння. Місцями (сс. Шандровець, Боберка), газда (чи майстер), звечора, по чотирьох вуглах клав по шматку хліба (четвертину круглої буханки), а зранку перевіряв чи все на місці. У селі Бабині, після затягування підліг, звечора, на “кут від сонця” ставили якесь зілля і “живе срібло”, а зранку дивились – “чи воно не впало”⁸⁶.

За підлоги з майстром окремо розраховувались – окрім домовленої оплати головному майстрові додатково давали гроші (сс. Терло, Мігово, Росо-

вугол пересували. Власне після цього закривали підваляні (див.: Зап. автором 23.06.2008 р. у с. Яблунька Верхня Турківського р-ну Львівської обл. від Костіва Максима Олексійовича, 1926 р. н.).

⁸⁵У селі Ріп'яна, “як зарубали водвіри, то їх замаювали ялівцем, смерічковим чи яличковим галуззям”. Ці гіллячки стояли тут, поки не встановили ощепин (див.: Записано автором у с. Ріп'яна від Кота Миколая Петровича); у с. Княжполі, як зав'язали трами, то кропили по 4-х вуглах свяченою водою і підкурювали свяченим зіллям (див.: Зап. автором 07.10.1998 р. у с. Княжпіль Старосамбірського р-ну Львівської обл.); Рештки зілля (що лишалося після вкладання дарів) майстер спалював усередині підваляні у селі Сушиці Риковій, “аби дим пішов по селі” (див.: Зап. автором 04.10.1998 р. у с. Сушиця Рикова Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Козакевича Степана Михайловича, 1935 р. н.); у селі Великій Лініні, як затягнули підлоги, “то в підлоги вносили хліб, аби був хліб” (див.: Зап. автором у с. Велика Лініна від Терсовича Миколи Івановича); у селі Міговому, як затягнули трами, всередині засівали пшеницю (див.: Зап. автором у с. Мігово від Яроша Івана Степановича).

⁸⁶У селі Тур'ї респонденти пам'ятають випадки, що після того, як поставили підлоги, майстер обійшов навколо, щось подивився і казав їх дещо пересунути (див.: Зап. автором 05.10.1998 р. у с. Тур'я Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Мартича Митра Григоровича, 1912 р. н.).

хи, Велика Сушиця)⁸⁷ – це плата за “благословеніє” (с. Росохи). У селі Сушиця Рикова господар клав грубі паперові гроші на кожному вуглі (їх забирав майстер). У смузі каркасного будівництва, у першу “гару” (східну) вирубану у підваляні, господар для майстра клав 50 грошів (“гарове”): с. Дешичі.

Після встановлення підваляні, в усіх населених пунктах, влаштовували меншу чи більшу гостину: “завізали трам'я – гостина” (с. Дністрик Дубовий). Її називали – “гостина” (сс. Боберка, Шандровець, Дністрик Дубовий), “зав'езини” (сс. Ріп'яна, Грозьова, Таргановичі), “закладини” (сс. Сушиця Рикова, Стара Роба) – “пили за трами, аби сі добре вело” (с. Терло). Гостину могли влаштовувати прямо на підвалянах (сс. Тур'я, Топільниця, Ріп'яна), проте іноді скликали родину, сусідів (с. Грозьова), вносили стіл (на місце де він має стояти в хаті) і справляли “пишніший празник” (сс. Тур'я, Галівка, Грозьова, Завадка, Стара Роба). На “закладині” майстрові відводилось почесне місце – “він сівав посередині, як староста на весіллі” (с. Сушиця Рикова)⁸⁸.

У деяких селах в той день вже більше не робили (сс. Стрілки, Ріп'яна, Терло, Завадка, Стара Роба), в інших – пообідавши, продовжували роботу (сс. Тур'я, Топільниця). У селі Галівці зафіксовано оригінальний звичай. Тут після того як “зав'язали трам'я” (по полудню), то майстер “лягав на дві години” спати на землі коло будови. Йому мало приснитись яке в тій хаті буде життя.

У процесі будівельних робіт поведінка майстрів та інших присутніх на будівельному майданчику строго регламентувалась системою своєрідних табу. Так, після того, як затягнули підваля-

⁸⁷У деяких селах Бойківщини це відбувалось наступним чином: “[...] в кожний вугол клали хліб, його святив майстер, він же кропив і господаря. Під хлібом були гроші для майстра. Потім, після кроплення свяченою водою, майстер хліб края і давав його на гостину з'їсти. А гроші він брав собі зверх домовленої плати, ціни” (див.: Там само.– С. 534).

⁸⁸Коли на гостині був присутній священик, то майстер сидів біля нього (див.: Зап. автором 04.10.1998 р. у с. Сушиця Рикова Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Козакевича Степана Михайловича, 1935 р. н.). У цьому селі, згідно з місцевим звичаєм, перед гостиною клали на підвалянімиску, наповнену горілкою, перевіряючи в такий спосіб, чи прівно встановлена “підлога”. Пізніше цю горілку випивав майстер (див.: Сілецький Р. Майстер-будівельник у звичаях та повір'ях українців...– С. 534).

ни (“підлоги”, “трами”), входити усередину зрубу (“переступати підлоги”) можна було тільки у місцях майбутніх дверей (сс. Бабино, Стара Ропи, Боберка). Будь які будівельні відходи (тріски від замків тощо) кидали тільки всередину зрубу (пізніше їх там спалювали): сс. Велика Сушиця, Мігово. Сокиру чи долото майстер не міг “затинати” в дерево (як відходив від будови, чи відпочивав), а обов’язково клав на землю (сс. Топільниця, Галівка, Стара Ропи, Галівка): “сокиру метали, упинати сокиру в кобицю – то гріх, бо кажуть, що то сатан бере ту сокиру” (с. Боберка). Недотримання цього табу могло призвести до каліцтва – “бо він міг врубатися” (с. Галівка)⁸⁹. Причому, як зазначає М.Зубрицький, сокиру не дозволялось класти поза межі зав’язаних підвалін: “А Олекса Бобець верг у Кубая в Бистрім топір за трам. Кубаї, отець і син, померли [...] а стара Кубайка відказувала на него: “Колись був не метав за трам топір, були би оба не померли”⁹⁰. Ніхто інший, крім власника, не мав права “взяти в руки топір, бо міг ним врубатися” (Воля Коблянська). Майстер, взагалі, старався щоб ніхто із присутніх не бачив, як він щось робить (с. Воля Коблянська). Вірили, що, як майстер покалічився і “кров капне на будову, то в хаті будуть блощиці” (с. Топільниця). Всередину зрубу не можна було плюнути (лишень назовні) (с. Велика Сушиця). Майстри не мали права помочитися з вугла, на якому стояли (навіть назовні споруди), “бо якби хтось того зробив, то скільки буде стояти хата – в тому місці чи вуглі все буде мокро” (с. Березів). Ніхто з присутніх не міг лихословити (навіть подумки): “як майстер тесав і вдарився та сказав “чортова мати” – то потім, відрубав собі на нозі мізинний палець” (с. Мшанець)⁹¹.

Дуже фрагментарно на Західній Бойківщині зберігся звичай відзначати встановлення вікон.

⁸⁹Сокира була небезпечною для сторонніх, насамперед, коли майстер тесав: “боронь Боже взяти! – вріжешся”. У процесі будівництва вона, як і майстер, повинна у визначений час відпочивати: “коли майстри не робили – їли, курили – то сокира не повинна бути затята в будову, оскільки під час обіду вона теж має “відпочивати” (див.: Сілецький Р. Майстер-будівельник у звичаях та повір’ях українців...– С. 535).

⁹⁰Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці...– С. 72.

⁹¹Необхідно зазначити, що відповідно до звичаю, вінців у зрубі мала бути непарна кількість (див.: Зап. автором у с. Мігово від Яроша Івана Степановича).

Так, у селі Сушиця Рикова, після того як встановили надвіконний вінець (“чипчат хату”) – запивали “почіпчини”, а у селі Страшевичі встановлені віконні “варцаби” кропили свяченою водою.

В ритуально-обрядовому відношенні особливу увагу приділяли сволокам. Коли “висаджували грагар” на місце то майстер говорив: “Господи Боже поможи, аби комусь на голову не впав” (с. Княжпіль). Зазвичай, їх кількість у приміщенні мала бути непарною⁹². Як правило, на Бойківщині грагарі розташовували вздовж приміщення, “бо старі майстри казали, що впівперек не вільно” (с. Недільна). Відповідно до звичаю “гудзиревий кінець грагара” (прикоренок) орієнтували до сходу або “догори” (с. Сушиця Рикова, Стара Ропи), “відземком до сонця” (с. Мігово), “до полудня” (с. Вовча Нижня). Якщо майстри, котрі будували хату, були чимось не задоволені, то вони могли вложити сволока не в той бік (хрестом) – в такій хаті були б негаразди. І лишень після того як господар їх задобрював (давав подарунок тощо), “вони його повертали правильно”⁹³.

На “грагарі” головний майстер вирізав хрест (сс. Вовча Нижня, Мігово та інші). Поряд з ним могли розташовувати “місяць” і “зірки”. У селі Княжполе вирізали “місяць, сонце і зірки”. Зірки вирізали – “би сі в хаті світило”, місяць – “би сі видно було”: с. Мігово⁹⁴.

До сволока відносились з особливою повагою. Коли хтось (чужий) хотів зайти в хату (а тут були діти), то перш ніж переступити порога, він мусив подивитись на хрест вирізаний на грагарі і перехреститись (“аби не вректи дітей”): с. Топільниця. Наявність сволока мотивували тим, що “грагар для того, аби повала (дерево) не гнулось”

⁹²У с. Кривка наголошують, що “роги” (крокви, власне їх пари) мали бути не парні, але грагарів у приміщенні обов’язково мало бути два (див.: Зап. автором у с. Кривка від Мельника Олекси Михайловича).

⁹³В контексті сказаного заслуговує на увагу інформація записана Р.Сілецьким у селі Нижня Вовча: “Майстри страшили бабу: перед тим, як положити грегара на зруб, вони його обернули іншим кінцем. Баба побачила, що хрест (вирізаний на його нижній площині) – обернений і наполошилась – майстри казали, що не буде вестися. Вона дала їм пачку дзигарів, щоб вони переробили як слід. Вони обернули грегара другим боком, все було на місці, в порядку” (див.: Сілецький Р. Майстер-будівельник у звичаях та повір’ях українців...– С. 535).

⁹⁴У новіших житлах місяць часто вирізали на “фаціятах” (причілках даху): с. Мігово.

(с. Галівка). Хоча у селі Топільниці зустрічаємо іншу мотивацію: “аби сі хата не ймила”. Тут вірили, що сволок “охороняє від пожару” (причому уточнюють, що не від грому, “а коли по сусідству щось горить”). “Грагар” строго заборонялось вирізати і викидати з хати, бо це могло спричинити нещастя, а навіть і смерть. Сюжет на цю тему записано у селі Чаплях. Колись у хаті діда оповідача стелю підтримували три “грагари”. Дід вважав, що їх забагато – і два крайні викинув. За деякий час після того дві із трьох його дочок (найстарша і наймолодша) помирали⁹⁵.

У селі Вовча Нижня побутував звичай відзначати могоричем ще зведення стін: “на головному вуглі пили квітку” (по 100 грам). Могоричем зведення стін відзначали і у селі Великій Лінії.

“Майстерська робота” завершувалась вставленням “крокв” (“кролів”, “кровлів”, “рогів”). Відповідно до звичаю, кількість їх пар мала бути непарною – “так щасливіше” (сс. Галівка, Топільниця, Мігово, Кривка). Крокви розташовували обов'язково по росту дерева (сс. Кривка, Стара Роба). Коли б, при тому, як піднімають крокви на верх, якась із них впала – це погана ознака: “як здіймали кролі – а кроля впала, то казав [майстер. – Р.Р.], що щось буде зле”⁹⁶.

Завершення майстерської роботи відзначали встановленням на гребені крайньої від сходу пари крокв (“на горішньому боці”⁹⁷) – “віхи” (сс. Таргановичі, Стара Роба,); “вінця”, “вінка” (сс. Грозьова, Терло, Топільниця, Галівка Старосамбірського, Боберка, Яблунька Верхня, Шандровець, Хащів Турківського р-нів); “ялинки”, “ялички” (сс. Дністрик Дубовий⁹⁸, Тисовиця); “смерічки” (с. Кривка). “Віху” виготовляли з невеликої смерічки чи ялички (або їх верхка) заввишки 60-70 см. Яличку прикрашали “полятицями”, “стон-

гами” (паперовими стрічками), червоними квітами (“ружами”) – “аби ялинка не була гола” (с. Вовча Нижня). У селі Дністрик Дубовий “ялинку прибирали тим самим, що на Різдво”. Траплялось, що ялинку замінював букет з квітів і смерекових чи ялинових гіллячок (“щетини”): с. Чаплі. Інколи, букет прив'язували до жердини (с. Дешичі). Траплялось, що функцію “квітки” відігравав ялівець чи гілля берези (с. Мігово). Деінде, замість ялини, зачіпали “букет, такий як віник” з пруття живої верби (сс. Галівка, Велика Лінина).

Встановлення “віхи” символізувало “конець будови” (с. Вовча Нижня), “вінець, то радість – хату скінчили” (с. Топільниця), “як поставив віху, то є вже пів хати” (с. Чаплі). Траплялось і дещо відмінна мотивація квітки: “та квітка – аби хтось не врік” (с. Велика Лінина).

“Віху”, як правило піднімали з першою парою крокв (сс. Топільниця, Галівка, Мігово, Грозьова, Чаплі), чи зачіпали на вже встановлену першу пару (сс. Недільна. Бабино, Ріп'яна, Росохи, Велика Лінина). Проте, в окремих випадках (с. Вовча Нижня) “віху” встановлювали після монтування всіх крокв.

Зазвичай, виготовлення і встановлення “віхи” входило в функції головного майстра (сс. Боберка, Дністрик Дубовий), проте, іноді, її встановлював газда (с. Яблунька Верхня). Відповідно до народної звичаєвості “вінець” заборонялось прикріплювати шнурком (лишень дротом): с. Грушатичі. Коли для цієї мети вживали цв'яхи, то їх не можна було бити в ялину⁹⁹.

За “віху” з майстром додатково розраховувались. У селі Воля Коблянська господар до віхи зачіпав гроші, а майстер їх собі знімав. Інколи, йому давали і інші подарунки. Наприклад, у селі Тур'є господиня дарувала майстрові “п'ять метрів полотна на білля”. Цей подарунок мотивувався тим, що майстер “коло будови подер своє шмаття”¹⁰⁰.

Встановлення “віхи” відзначалось частуванням (робили “гостину”): “як зняли цілий вирх, тоді гостилися” (с. Боберка). Господар подавав майст-

⁹⁵ Зап. автором у с. Чаплі від Пекінчака Петра Степановича.

⁹⁶ Зап. автором 24.06.2008 р. у с. Боберка Турківського р-ну Львівської обл. від Славича Луки Сеньовича, 1924 р. н.

⁹⁷ У с. Кривка по “смерічці” встановлювали (“чіпали”) на дві крайні пари крокв (на “пеші роги” і “послідні роги”) (див.: Зап. автором у с. Кривка від Мельника Олексія Михайловича).

⁹⁸ “Яличку” тут встановлюють після того, “як заб'ють щити” (відповідно до звичаю, першим мали “забити західний щит” (див.: Зап. автором 25.06.2008 р. у с. Дністрик Дубовий Турківського р-ну Львівської обл. від Дністрианського Степана Михайловича, 1928 р. н.).

⁹⁹ Тому з двох цвяхів робили “хомут”, за який зачіпали віху (див.: Зап. автором у с. Галівка від Кіхтана Івана Васильовича).

¹⁰⁰ Зап. автором 05.10.1998 р. у с. Тур'я Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Головача Івана Євстаховича, 1925 р. н.

рам на верх горілку, а вони біля першої пари крокв її споживали (пили “за віху”, “за вінець”). Траплялось, що цією горілкою спершу скроплювали віху (с. Мігово). У селі Недільна вважалося, що за кожну гіллячку (“колотівцю”) “віхи” господар зобов’язаний поставити літру горілки. У деяких селах (сс. Сушиця Рикова, Спас) “віху” відзначали більшою гостиною, на яку скликали рідню, сусідів.

Після завершення робіт “віху” заборонялось викидати (с. Вовча Нижня). У селі Грушатичі її ложили під пліт, у селі Велика Лінина взагалі не знімали, а як пошивали дах, то прикривали зверху соломою. Цікавий звичай записано в селі Тур’є. Тут коли пошивали дах – віху знімали: прикраси віддавали дітям, “а ялинку вергли в потік, аби плила як вода”.

Увесь комплекс обрядодій, пов’язаних із спорудженням житла завершувався входунами в нову хату. Звичай забороняв заходити у нове житло, поки все не було викінчено (с. Страшевичі). В даному випадку, очевидно, мається на увазі завершення всіх основних робіт. Але власне якась незначна деталь обов’язково мала бути не завершеною – “як збудували хату, шось мали недоробити: недобити пару гонтів, чи ще шось таке” (с. Галівка), “в хаті шось мали лишити недоробленим” (с. Княжпіль). В наведених прикладах спостерігаємо досить промовисті паралелі із поховальною обрядовістю, адже у селі Страшевичі для аналогії наводять приклад: “як хтось в хаті помре, то як білять – одну дошку, в куті, протягом року залишають небіленою”¹⁰¹.

Входити в житло теж можна було лишень у певний час. Цього старались не робити у високосний рік, у пости. Здебільшого, найкращими днями тижня вважались вівторок і четвер (с. Велика Лінина).

Відповідно до звичаю, перед тим як заходити в нове житло, там мала переночувати якась тварина чи птах (“як на введеніє – хлоп, бичок, так аби першою людина не заходила”: с. Страшевичі). У селі Грушатичі, це пояснюють так: “бо казали хто перший зайде, той вмре – тому чоловік перший

не міг зайти”. У селі Сушиця Рикова аналогії проводять з введенням у хату на Різдво коня.

Цього птаха (чи тварину) називали: “західець” (с. Грозьова), “засідиць”, “засідатель” (с. Боберка), “засідаць” (с. Дністрик Дубовий). Здебільшого цю місію відігравав кіт або когут (сс. Росохи, Сушиця Рикова, Грозьова, Княжпіль, Мігово, Тисовиця, Стара Ропа Старосамбірського, Боберка, Шандровець, Лопушанка, Хащів, Кривка Турківського). У деяких селах крім них у хату могли заводити ще й курку (с. Таргановичі), пса (сс. Бабино, Таргановичі, Дністрик Дубовий) чи бичка (с. Страшевичі). Проте, іноді, вважають що це мав бути обов’язково когут (сс. Спас, Топільниця, Галівка, Княжпіль, Мшанець)¹⁰². Цього когута (“західця”) “не можна було рубати” (с. Грозьова), “він вже як годованець – жив, поки сам не здох” (с. Топільниця), “він сам мав десь подітисся” (с. Княжпіль), “того когута не били – він сам мав пропасти (чи хтось вкраде, чи ворел вхопит)” (с. Боберка), “того когута треба було комусь віддати” (с. Шандровець), “то не можна вбивати, їсти – воно має само пропасти” (с. Дністрик Дубовий), “того когута тримали поки він сам не здох – його рубати не можна” (с. Стара Ропа). У селі Галівці вважали, що “треба аби той когут запіяв, бо як когут піє, то всяка нечисть пропадає”. Коли цей когут здихав, то ішли до ворожки “вияснити чи то на зле чи на добре” (с. Галівка). У селі Бабині першим мав переночувати кіт, “бо він їсть миші”. Таке зустрічалося і в деяких інших селах: “впускають kota, бо як є шось зле, аби на нього пішло” (с. Вовча Нижня), “kota – бо хто зайде перший, той помре” (с. Грушатичі). У селі Кривці говорили: “бо шо сі має нам стати, най сі стане мацурови [котові. – Р.Р.]”. Доброю ознакою було, коли згодом той кіт (“мацур”) пропадав (“щез з хати”). У селах Мігова, Бобера когута (чи kota) впускали в хату через вікно, “бо не дай Бог, якби шось, то було би на них, а не на людей”. Іноді kota чи курку не залишали наніч, а впускали поперед себе, коли перший раз входили: “як входили, то перед себе в хату кидали в двері kota або когута, аби людина перша не заходила” (с. Тисовиця), “то так ворожили би сі всьо годувало” (с. Сушиця Рикова).

¹⁰¹В околицях с. Мшанця М.Зубрицький описав наступний звичай: “...де був у хаті мерець, а ще старший, там до року не миють стін, бо повідають, що душечка де в шкаралупці сидить, то здерши шкаралупку, вигналобися й душу” (див.: Зубрицький М. Будинки і майстри з села Мшанець і околиці... – С. 73).

¹⁰²Цікаво, що у селі Бабині когута заборонялось впускати в хату, “бо буде журба” (див.: Зап. автором у с. Бабино від від Головецького Петра).

Спершу в хату вносили стіл (сс. Боберка, Лопушанка, Дністрик Дубовий, Таргановичі), іноді він тут стояв вже від того часу, як “затягували підлоги” (с. Стара Ропа). Ще перед тим, як у хаті ночував “засідатель”, в неї вносили образи Ісуса Христа і Матері Божої (с. Княжпіль)¹⁰³. До речі, коли хату продавали іншому господарю, то забирали все, окрім одного з цих: с. Березів¹⁰⁴.

Перед тим, як заходити в нове житло, кликали священника, який “молитвив” хату. Заздалегідь у чотирьох кутах житлового приміщення виверчували отвори, перед кожним отвором ставили запалену свічку і свячену воду. “Молитвити” священник починав із східного кута. Біля кожного кута він читав євангеліє (від від одного з чотирьох різних євангелістів), після цього (теж починаючи від східного кута) у кожний отвір вкладали скручений в трубочку папірець з іменем євангеліста, від якого тут читали євангеліє. В отвори забивали кілки, а ту їх частину, яка виступала – протісували. Церемонія завершувалась кропленням хати свяченою водою (с. Воля Коблянська).

Відповідно до звичаю, у хату першими заходив господар з господинею, вони вносили на рушнику хліб і сіль та ставили це на столі (сс. Грозьова, Стара Ропа). Траплялось, що це дійство здійснював тільки один господар (сс. Вовча Нижня, Топільниця).

Вселення у нову хату відзначали вхідним обідом, який тут називали “комашнею” (сс. Грозьова, Тисовиця, Боберка), “новосіллям” (сс. Топільниця, Галівка, Мігово, Стара Ропа), чи просто “гостиною” (сс. Шандровець, Хащів). На новосілля запрошували майстрів, сусідів, родину (с. Мігово), а іноді священника¹⁰⁵. Вважалося, що

¹⁰³У деяких населених пунктах ще перед тим, як зайти, один образ мав бути повішений на місце (див.: Зап. автором у с. Стара Ропа від Чернецького Степана Петровича). У давніх курних хатах образів не було. В такому випадку на 4-х стінах вішали дерев'яні хрестики (чи робили їх з тіста) і до них молились (сс. Боберка, Дністрик Дубовий). Зап. автором 23.06.2008 р. у с. Боберка Турківського району Львівської обл. від Славича Федора Пантелеймоновича 1938 р. н.; зап. автором у с. Дністрик Дубовий від Дністрянського Степана Михайловича).

¹⁰⁴Усі образи забирали лише в тому випадку, коли старе житло розвалювали (див.: Зап. автором у с. Березів від Черника Ярослава Васильовича).

¹⁰⁵В такому випадку священник “молитвив” хату безпосередньо перед вхідним обідом. Так, у селі Стара Ропа священник заходив у хату перший, робив друге (перше відбувалось на закладах) “Мале Водосвятіє”, помазував

поки ще не було вхідного обіду у нове житло, ніхто із музикантів не мав права тут заграти, в іншому випадку він до тижня помер би (с. Грозьова). Залишки вхідного обіду залишали на столі аж до ранку (сс. Тур'я, Страшевичі). У селах Бабині, Грушатичах, Страшевичах пояснюють, що це роблять “так, як і на Святий вечір”. Причому, в останньому селі уточнюють – “лишають для полазника”¹⁰⁶.

Таким чином, наведений вище матеріал, який репрезентує традиційну будівельну обрядовість Західної Бойківщини, дає можливість констатувати наступне. На обстеженій території, увесь процес будівництва житла, від вибору місця, заготівлі будівельного матеріалу, аж до поселення в ньому сім'ї, супроводжувався цілим комплексом магічних обрядів і дійств, що поєднували в собі як раціональні так ілюзорні елементи. В них синтезувалися, з одного боку, накопичений віками народний будівельний досвід, з другого – пережитки дохристиянських анімістичних та демонологічних вірувань, елементи симпатичної магії, пізніші християнські нашарування тощо. Місцями, досить чітко простежуються фрагменти культу вшанування предків. Безперечно, нам вдалося зафіксувати лишень фрагменти цього комплексу. Проте, і цей фрагментарний матеріал дозволяє зробити висновок, що у минулому існувала струнка завершена система обрядів і заборон, яких населення Бойківщини притримувалося при спорудженні житла.

У комплексі обрядів, звичаїв і повір'їв, пов'язаних із будівництвом, які побутували на розглянутій території, спостерігається ряд рис, спільних із відповідним загальноукраїнським комплексом, а також із будівельною обрядовістю Карпатського та Карпато-Поліського регіонів. Поряд з тим, деякі аспекти цього комплексу на теренах зазначеного регіону мають чітко виражений регіональний (притаманний для Бойківщини), чи локальний (притаманний групі чи одному населеному пункту) характер.

на 4-х стінах миром (хрест), “а потім свічкою випалював то миро” (див.: Зап. автором у с. Стара Ропа від Чернецького Степана Петровича).

¹⁰⁶У селі Бабині твердять, що на Святий Вечір і на новосілля на ніч їжу залишають для покійників (див.: Зап. автором у с. Бабино від Головецького Петра).